

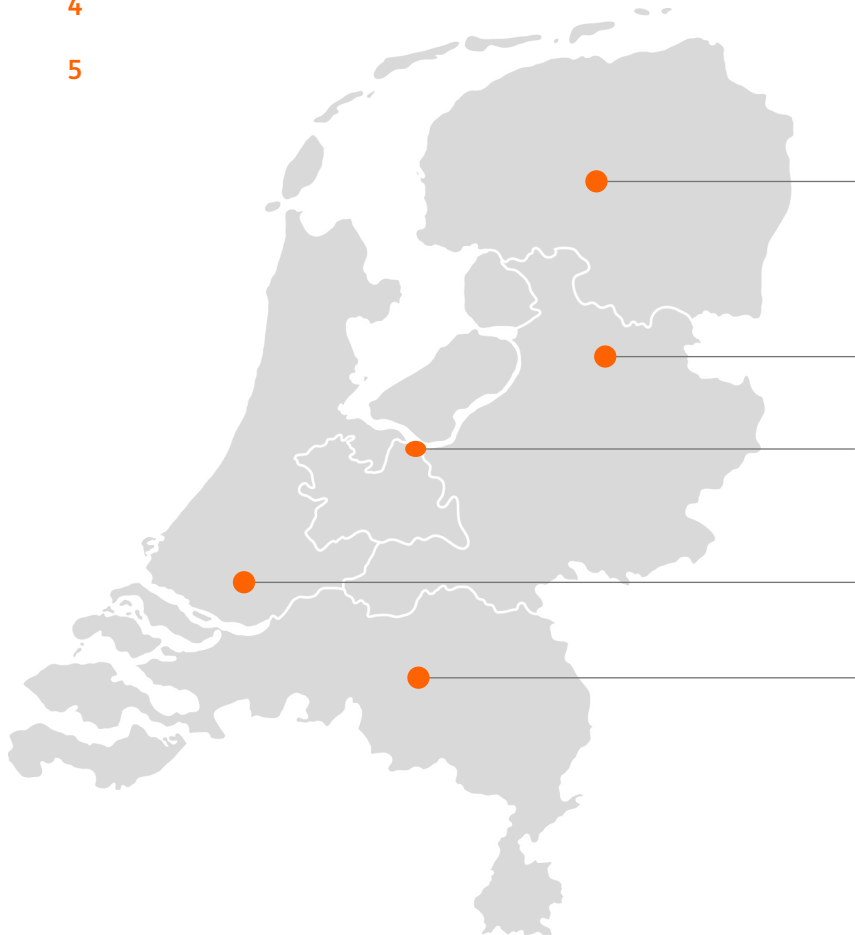
Toerisme groeit in meeste provincies

Zeeland is de toeristische provincie bij uitstek

Inhoud

Zeeland is de toerisme provincie bij uitstek	3
Toerisme groeit in meeste provincies	4
Limburg en Brabant verliezen marktaandeel	5

Noorden zoekt meer buitenlandse toeristen	6
Oost-Nederland favoriet bij Nederlands toerist	7
Midden-Nederland relatief onbekend	8
West-Nederland kan met steden vooruit	9
Zuid-Nederland werkt aan internationaal profiel	10
Colofon	11

Zeeland is de toerisme provincie bij uitstek

Toerisme van steeds groter belang voor economie

Het belang van het toerisme voor de Nederlandse economie is met 3,7% bescheiden. De sector groeit echter al een aantal jaar op rij sneller dan het bbp, evenals het belang voor de werkgelegenheid. In 2016 stijgt het aantal buitenlandse toeristen verder en ook de toename van de koopkracht van Nederlanders is een stimulans voor het aantal korte en lange vakanties. Het is dan ook aannemelijk dat het belang van het toerisme voor de economie verder groeit.

Zeeland aan kop in index, Utrecht achterop

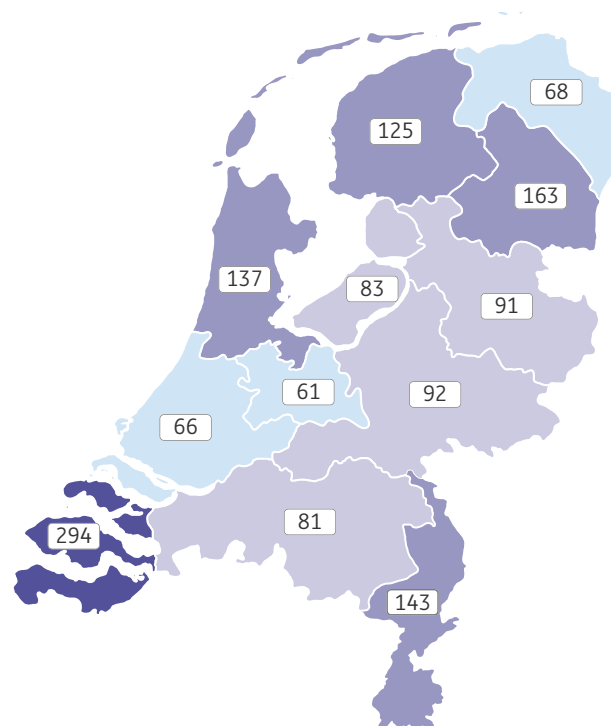
Niet alle provincies profiteren even sterk van de groei van het toerisme, mede omdat hun uitgangspositie sterk verschilt. Volgens de ING Toerisme Index is Zeeland de toerisme provincie bij uitstek. Dit dankt de provincie aan het relatief grote aantal toeristische overnachtingen in hotels, bungalowparken en op campings en het zeer ruime horeca-aanbod. Drenthe, Limburg, Noord-Holland en Friesland scoren ook bovengemiddeld terwijl Utrecht en Groningen het minst nadrukkelijk aanwezig zijn op de toeristische kaart van Nederland.

Noord-Holland en Amsterdam zijn populairst

Amsterdam is in absolute aantallen de toeristische hotspot van Nederland voor toeristen én zakelijke gasten. De stad is met bijna 13 miljoen hotelovernachtingen goed voor ruim 30 procent van het totaal in Nederland en dat is nog exclusief de overnachtingen bij hotels rondom Schiphol. Noord-Holland bekleedt vanwege Amsterdam, Schiphol en kustgemeenten dan ook de koppositie in absolute aantallen verblijfgasten.

Zeeland aan kop in de ING Toerisme Index

Score op de Toerisme Index, Nederland = 100

- Ver boven het gemiddelde
- Boven het gemiddelde
- Onder het gemiddelde
- Ver onder het gemiddelde

ING Toerisme Index

De index is opgebouwd uit twee elementen:

1. **Overnachtingen.** Het aantal overnachtingen in hotels en verblijfsrecreatieve accommodaties (o.a. campings en bungalows) ten opzichte van het aantal inwoners. Het betreft zowel toeristische als zakelijke overnachtingen.
2. **Vestigingen van horeca en attracties.** Het aantal vestigingen van horecagelegenheden, attracties en musea per duizend inwoners.

De gemiddelde score van de elementen vormt de uiteindelijke index per provincie. Die score is afgezet tegen het gemiddelde van Nederland dat op 100 is gesteld. De index geeft een goede indicatie van het verblijfs- en dagtoerisme per regio. Aantallen overnachtingen en horecagelegenheden dienen als afgeleide van de daadwerkelijke toeristische bestedingen.

Toerisme groeit in meeste provincies

Toename van toerisme is ongelijk verdeeld

Het aantal overnachtingen in hotels, campings, bungalows en b&b's steeg met bijna 4% in 2015 en veel ondernemers profiteren van de toeristische topjaren die Nederland momenteel doormaakt. De toename van de populariteit van steden, regio's en provincies verschilt echter sterk. Inmiddels ligt het aantal overnachtingen in negen van de twaalf provincies weer boven het niveau van 2012. Alleen Groningen, Drenthe en Noord-Brabant blijven vooralsnog achter.

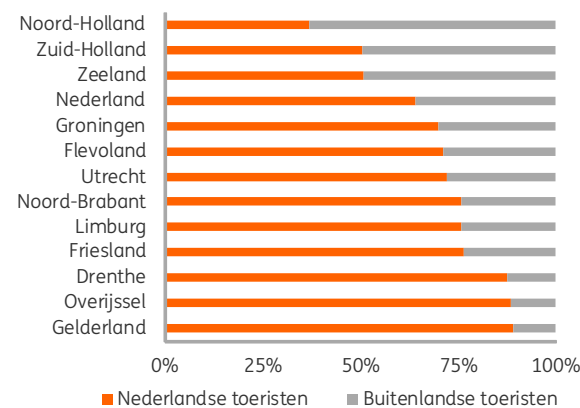
Sterkste groei in Noord-Holland en Zeeland

Vooraf de sterke groei van het aantal buitenlandse toeristen veroorzaakt regionale verschillen. Noord-Holland en Zeeland zijn allebei populair bij buitenlandse toeristen en realiseerden van 2012 tot en met 2015 de sterkste groei van het aantal overnachtingen. Ook Flevoland lijkt te profiteren van de aantrekkingskracht van Amsterdam en groeit hard qua (zakelijke) overnachtingen.

Meer bestedingsruimte bij Nederlandse toerist gunstig voor Gelderland, Drenthe en Overijssel

Het aantal respondenten op de ING Vraag van Vandaag dat dit jaar minimaal een keer in eigen land op vakantie denkt te gaan is licht gestegen. Door de verwachte toename van de consumptieve bestedingen breken betere tijden aan voor toeristische bedrijven die zich richten op de Nederlandse gast. In provincies als Gelderland, Groningen en Overijssel steeg het aantal overnachtingen in 2015 al harder dan het landelijke gemiddelde. Deze provincies verwelkomden duidelijk meer Nederlandse gasten en die ontwikkeling lijkt zich dit jaar door te zetten.

Noord-Holland vooral in trek bij buitenlandse toeristen, Gelderland vooral bij Nederlandse toeristen
Op basis van aantal overnachtingen in 2015

Bron: berekening ING Economisch Bureau o.b.v. CBS data

Is het binnenlands toerisme op termijn nog wel een groeimarkt?

Ja, want:

- De groeiende groep ouderen (65+) heeft meer tijd en geld en kan daardoor langer en/of vaker op vakantie.
- Ouderen brengen een groter deel van hun vakantie-dagen door in Nederland.
- Bij een toenemende welvaart kunnen huishoudens vaker op vakantie. Door het beperkte aantal vakantie-dagen in een jaar zit de groei vooral in het aantal korte vakanties relatief dicht bij huis.
- De bevolking groeit en dat is positief voor het totale aantal vakanties.

Nee, want:

- De vakantieparticipatie onder Nederlanders behoort met ruim 80% tot de hoogste in Europa. Dat deze veel verder stijgt is onwaarschijnlijk aangezien een deel van de Nederlanders niet op vakantie gaat vanwege hun financiële situatie of gezondheidsredenen.
- De participatie van ouderen is in het afgelopen decennium niet toegenomen ondanks de gestegen welvaart en levensverwachting.
- Nederlanders brengen hun lange vakanties in toenemende mate door in het buitenland.
- Het is de vraag of toekomstige generaties (ouderen) in dezelfde mate kiezen om hun vakantie(s) in Nederland door te brengen.

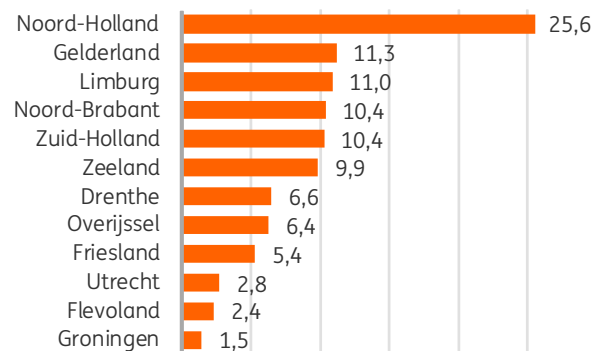
Limburg en Brabant verliezen marktaandeel

Marktaandelen van provincies verschuiven

De totale markt voor het verblijfstoerisme is tussen 2012 en 2015 sterk gegroeid. Het aantal overnachtingen door buitenlandse gasten steeg met ruim 25% het sterkst. Nederlandse toeristen brachten bijna 5% meer nachten door in eigen land. Tegelijkertijd vinden er verschuivingen plaats in het marktaandeel van provincies. Tussen 2012 en 2015 bleken Noord-Brabant en Limburg minder succesvol dan andere provincies. Hun gezamenlijke aandeel in het aantal binnenlandse overnachtingen daalde bijvoorbeeld van 26% naar minder dan 24,5%. Alleen in Zeeland lukte het om een groter aandeel in het aantal binnenlandse en buitenlandse overnachtingen naar zich toe te trekken.

Noord-Holland aan kop qua overnachtingen

Aantal overnachtingen in 2015, in miljoenen

Bron: berekening ING Economisch Bureau o.b.v. CBS data

Vernieuwen om potentie te verzilveren

Om hun aantrekkingskracht te vergroten dienen toeristische aanbieders en overheden te investeren in vernieuwing. Nieuwe vormen van toerisme komen op terwijl oude vakantiegewoonten veranderen of verdwijnen. Stedentrips zijn een goed voorbeeld van een segment dat groeit, gesteund door lowcost (vlieg)verbindingen. De ontwikkeling van nieuwe niches binnen het toerisme zoals festival-, game- of foodtoerisme maakt regio's aantrekkelijk voor nieuwe generaties en andere doelgroepen. Tegelijkertijd is de aantrekkingskracht van elementen als een natuurlijke omgeving, attracties, musea en winkelen onverminderd groot en legt dit een stabiele basis onder toekomstige toeristenstromen.

Ontwikkeling marktaandeel op basis van aantal overnachtingen in 2015 tov 2012

	Nederlandse toeristen	Buitenlandse toeristen
Groningen	↘	↔
Friesland	↘	↗
Drenthe	↘	↗
Overijssel	↗	↔
Flevoland	↗	↔
Gelderland	↗	↘
Utrecht	↗	↔
Noord-Holland	↗	↘
Zuid-Holland	↔	↔
Zeeland	↗	↗
Noord-Brabant	↘	↘
Limburg	↘	↘

Bron: berekening ING Economisch Bureau o.b.v. CBS data over aantallen overnachtingen

Noorden zoekt meer buitenlandse toeristen

Groningen

Verblifsrecreatie blijft achter

Na Utrecht is Groningen de minst toeristische provincie. Groningen kende in 2015 met 1,5 miljoen overnachtingen het laagste aantal van alle provincies. Positief is echter dat de groei ten opzichte van 2014 met 14% juist het hoogst was. Ook wat betreft het aandeel buitenlandse toeristen (30%) scoort Groningen redelijk. Voor 2016 zijn de verwachtingen positief dankzij een goede start van het jaar vanwege het Bowie-effect. De tentoonstelling "Bowie is" in het Groninger Museum zal circa 125.000 bezoekers trekken, deels uit het Verenigd Koninkrijk en Duitsland. De plaatselijke horeca profiteert en vliegveld Eelde telt meer passagiers.

Om te voorkomen dat dit tijdelijke oplevingen zijn, is innovatie van het recreatieve aanbod wenselijk. Als noordelijk centrum voor werken, wonen en winkelen zal de Stad Groningen haar (internationale) aantrekkingskracht behouden, onder meer door de komst van het cultureel centrum het Groninger Forum (eind 2018 klaar). Vernieuwing van verblijfsaccommodaties is de volgende stap. Positief in dat verband is dat in de Toerismevisie 2016-2020 over meer noordelijke samenwerking wordt gesproken. Voor een op buitenlandse toeristen gerichte groeistrategie is dit een logische optie. Concrete samenwerking betekent onder andere gezamenlijke profilering van accommodatie-aanbieders/hotels in het buitenland, goede toeristische overbindingen en gecombineerde toegang tot de topattracties. Voor de steeds veeleisender consument wordt het dan nog interessanter om naar het noorden af te reizen.

Friesland

Meer focus op buitenlandse toeristen gewenst

Ook voor toeristisch Friesland is er werk aan de winkel. De provincie noteerde in 2015 1,7% minder overnachtingen dan het jaar ervoor. Friesland is bovendien relatief meer op binnenlandse dan op buitenlandse toeristen gericht. Voor 2016 is dat misschien gunstig gezien de verwachte groei van de koopkracht. Structurele groei moet echter vooral uit toename van het aantal buitenlandse toeristen komen. De markt voor binnenlandse toeristen lijkt verzadigd en bovendien zijn de bestedingen per dag door buitenlandse toeristen aanmerkelijk hoger. De horeca is in de provincie goed vertegenwoordigd. De eilanden kennen - vanwege het geringe aantal inwoners - zelfs de hoogste horecadichtheid van het land. Innovatief is dat Friese hotels zich in toename mate richten op buitenlandse toeristen die Amsterdam bezoeken. Het verblijf is goedkoper, het is één uur rijden vanuit Lemmer en bovendien goed te combineren met attracties als Giethoorn, de Afsluitdijk, drie UNESCO sites (Wouda-gemaal, Waddenzee en Schokland) en diverse evenementen op het water (Harlinger Visserijdagen, Sneekweek en het Skûtsjesilen). Leeuwarden als Europese culturele hoofdstad van 2018 is de ideale katalysator om meer buitenlandse toeristen te trekken.

Drenthe

Nieuwe attracties impuls voor toerisme

Drenthe is na Zeeland de meest toeristische provincie van het land. Van alle provincies realiseert Drenthe per inwoner het hoogste aantal toeristische overnachtingen. Van de 6,5 miljoen overnachtingen komt bijna 90% op het conto van Nederlandse toeristen. De beste kans om dit aantal te verhogen is dagtoeristen te verleiden de verschillende attracties te combineren met één of meerdere overnachtingen. Attractiepark Slagharen was in 2015 de populairste bestemming en in vernieuwing van het aanbod is en wordt volop geïnvesteerd. Vooral Emmen en Assen zullen in 2016 meer dagjesmensen trekken. Op 25 maart opent Wildlands Adventure Zoo in Emmen zijn deuren voor het publiek. Het park rekent op 1,3 miljoen bezoekers per jaar. Maar Drenthe heeft meer pijlen op haar boog: pal naast Wildlands komt het Atlas Theater, het Drents Museum heeft met de Maya tentoonstelling weer een publiekstrekker in handen en het beoogde Factory Outlet Centre bij het TT circuit in Assen is ook een toeristische impuls. Daarnaast zou ook Drenthe zich meer op de buitenlandse toerist moeten richten: slechts 12% van de overnachtingen betreft buitenlandse gasten versus 36% in Nederland. Vanwege het goede imago dat Drenthe volgens onderzoek bij Duitsers heeft, lijkt dit doelgroep nummer 1.

Oost-Nederland favoriet bij Nederlandse toerist

Gelderland

Groot in Nederland, klein in het buitenland

De provincie Gelderland geldt als een belangrijke toeristische bestemming voor Nederlanders. Gelderland mag zich zelfs marktleider noemen als het gaat om het aantal overnachtingen van binnenlandse toeristen. In 2015 werden door het CBS ruim 10 miljoen overnachtingen van Nederlandse toeristen geregistreerd. Gelderland behaalt daarmee een aandeel van ruim 15% in het binnenlandse toerisme. Met een groei van 6% vergrootte de provincie haar voorsprong op nummer 2 Noord-Holland. Gelderland moet het vooral hebben van kampeers en vakantieparken. Vooral die laatste categorie wordt belangrijker. Hotelovernachtingen zijn in de regio minder in trek.

Ondanks de populariteit binnen Nederland is de positie van Gelderland in de Toerisme Index bescheiden. Dit komt met name door de relatief geringe aantrekkingskracht in het buitenland. Met een aandeel van 3,3% in de overnachtingen van buitenlandse toeristen is de positie (nummer 7) hier bescheiden. Wel lijkt Gelderland op dit gebied progressie te boeken, want in 2015 groeide het aantal overnachtingen van buitenlandse toeristen met 20%. Een extra stimulans voor 2016 is de start van de Giro d'Italia wielkoers (in mei) in Apeldoorn, waarmee extra internationale exposure gegenereerd wordt. De vooruitzichten voor Gelderland zijn daarom goed. Belangrijk in dit kader blijft echter vooral dat de provincie, dankzij haar sterke aandeel binnen Nederland, goed gepositioneerd is om in 2016 te profiteren van binnenlandse economische groei en toenemende consumentenbestedingen.

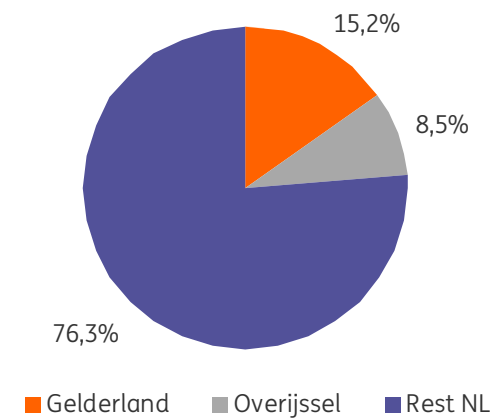
Overijssel

Middenmoter met potentie

Met een zevende plaats in de Toerisme Index is Overijssel een middenmoter op het gebied van toerisme maar wel een met potentie. In 2015 hoorde Overijssel tot de snelst groeiende provincies met een stijging van 8% in het aantal overnachtingen ten opzichte van 2014. Ook Overijssel moet het, net als Gelderland, vooral hebben van de Nederlandse toerist. De provincie had in 2015 een aandeel van 8,5% in de overnachtingen van binnenlandse toeristen. Vooral het aantal overnachtingen op kampeerterrinen nam toe.

Overijssel presteerde minder goed met betrekking tot verblijf op vakantieparken en hotelovernachtingen. Hiermee gaat de provincie in feite tegen de landelijke trend in, waarbij sprake is van een krimp in kamperen. Groei is juist aanwezig in met name hotelovernachtingen en (in mindere mate) vakantieparken. Overijssel lijkt zich overigens wel op die omslag voor te bereiden. Terwijl de capaciteit op kampeerterrinen terugloopt stijgt het aanbod aan slaapplekken in hotels en op vakantieparken.

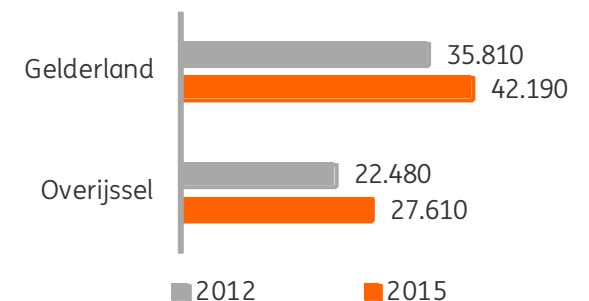
Gelderland en Overijssel samen goed voor bijna kwart overnachtingen binnenlandse toeristen

Bron: CBS, bewerking ING (aandeel binnenlandse overnachtingen)

Capaciteit op vakantieparken groeit

Totaal aantal slaapplekken per provincie

Bron: CBS (slaapplekken op huisjesterreinen, per januari)

Midden-Nederland relatief onbekend

Utrecht

Geeft Tour de France impuls voor langere termijn?

Utrecht mocht zich in 2015 verheugen op internationale aandacht als startplaats van de Tour de France. Dit lijkt te hebben bijgedragen aan de snelle groei van overnachtingen door buitenlandse toeristen in 2015. Groei die nodig is om de achterstand op andere provincies in te lopen. Met zo'n 2,8 miljoen overnachtingen en een marktaandeel van bijna 3% blijft Utrecht namelijk een relatief kleine speler. De provincie profiteerde de afgelopen jaren niet van het feit dat het de vierde stad van Nederland binnen haar grenzen heeft liggen. Het aantal hotelovernachtingen ligt op geruime afstand van de andere grote steden en Utrecht moet ook Maastricht voor laten gaan. Hoewel alle vijf steden in de periode 2012-2015 op meer hotelovernachtingen konden rekenen was de groei in Utrecht het laagst.

De stad Utrecht wil zich de komende jaren profileren als alternatieve bestemming voor de vele toeristen die Amsterdam bezoeken. Toerisme Utrecht hoopt dit door een authentieke en persoonlijke benadering te bewerkstelligen. Belangrijk is ook dat Utrecht kan helpen de toeristische druk op Amsterdam te verminderen. Volgens het Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen trekt Utrecht steeds meer Aziatische bezoekers en daarmee boort de stad een sterke groeiemarkt aan.

Flevoland

Toerisme komt langzaam meer tot bloei

Het toerisme in het 30-jarige Flevoland begint langzaam tot bloei te komen. Waar de provincie een duidelijke achterstand had, weet het zich vanuit de achterhoede richting het Nederlandse gemiddelde te bewegen. Dit geldt vooral voor de aantallen overnachtingen, waarvan het landelijke aandeel stijgt. Het aantal horecagelegenheden is met 2,4 per duizend inwoners nog steeds het laagste van Nederland.

Flevoland bevindt zich in de Toerisme Index onderin de middenmoot en laat onder andere Noord-Brabant en Utrecht achter zich. Wat dit betreft viel de groei van het aantal overnachtingen in 2015 met 1,7% tegen. De afhankelijkheid van de binnenlandse toerist (71% van het totaal) beperkt de groei. Consumenten hebben weer een ruimer budget, maar de Nederlandse markt groeit niet zo hard meer. De provincie telt met Walibi en het jaarlijkse Lowlands-festival een beperkt aantal grote attracties. Met een groeiende shoppinglocatie als Bataviastad en accommodaties in bungalowparken kan men meer internationale bezoekers uit de steeds vollere Amsterdamse regio trekken. Rust is te vinden in de 'Nieuwe wildernis' in de Oostvaardersplassen en voor de lange termijn (vanaf 2025) biedt het Almeerse Floriadeterrein potentie voor grootschalige evenementen. In de toekomst zorgen toenemende passagiersstromen via Lelystad Airport er in ieder geval voor dat reizigers hun verblijf in Nederland beginnen in Flevoland.

Alle grote steden trekken meer toeristen

De grote steden weten stuk voor stuk meer toeristen te trekken. Qua hotelovernachtingen staat Amsterdam op eenzame hoogte. In de hoofdstad verblijven ruim acht keer zoveel gasten als in Rotterdam. De toeristische druk is in Amsterdam veruit het grootst, per inwoner vinden jaarlijks bijna 16 overnachtingen plaats. Op gepaste afstand volgt Maastricht met 8 overnachtingen per inwoner. In alle grote steden is de toeristische druk in vier jaar tijd toegenomen, in Rotterdam relatief het sterkst.

	Inwoners 2015	Hotelovernachtingen 2015
Amsterdam	820.000	12,9 miljoen
Rotterdam	620.000	1,6 miljoen
Den Haag	515.000	1,5 miljoen
Maastricht	122.000	930.000
Utrecht	334.000	540.000

Bron: CBS, bewerking ING Economisch Bureau

Stedentrips belangrijker voor West-Nederland

Noord-Holland

Amsterdam blijft trekken, spreiding biedt kansen

Noord-Holland scoort een vierde plaats op de Toerisme Index en moet alleen de vakantieprovincies Zeeland, Drenthe en Limburg voor laten gaan. Met uitzondering van Zaanstad en IJmond heeft toerisme in alle regio's van de provincie ook een bovengemiddelde impact op de economie. Amsterdam is de dominante factor in het Noord-Hollandse toerisme. De hoofdstad is goed voor maar liefst 70% van de Noord-Hollandse overnachtingen en ook landelijk is Amsterdam publiekstrekker nummer één. Vier van de vijf landelijk best bezochte attracties zijn te vinden in de Amsterdamse regio (Rijksmuseum, Van Gogh museum, Zaanse Schans en Canal Cruises). De mondiale aantrekkingskracht van de hoofdstad maakt van Noord-Holland de meest internationale toeristenprovincie en dat jaagt de groei aan. De rest van de provincie heeft met de kust, karakteristieke plaatsen en Texel een ander karakter en staat vooral bij Nederlanders en Duitsers goed op de kaart. Door de aanhoudende (internationale) groei loopt de toeristische druk in Amsterdam op. Het aantal overnachtingen per inwoner groeide de afgelopen jaren gestaag en in de binnenstad ligt dit nog veel hoger. Om de burger meer 'ruimte' te geven en ook andere aantrekkelijke plaatsen bij de toerist te introduceren voert Amsterdam sinds enige tijd een spreidingsbeleid. Nu blijven nog negen van de tien toeristen in Amsterdam. Als de actieradius van toeristen wordt opgerekt kan de rest van 'Holland' hiervan profiteren.

Zuid-Holland

Sector is klein, maar steden zijn in opkomst

Zuid-Holland eindigt in de achterhoede van de Toerisme Index. Dit ligt niet zozeer aan de aantrekkingskracht, maar vooral aan de naar verhouding kleine sector. Zuid-Holland telt per duizend inwoners slechts drie horecagelegenheden en dat is minder dan gemiddeld. Ook ligt het aantal overnachtingen naar inwoners gemeten laag. Toch presteert de provincie niet slecht. Zo groeide het aantal overnachtingen in 2015 in lijn met de rest van Nederland met 4% (tot 10,4 miljoen) en trekt de provincie veel internationaal publiek. Met oude steden als Leiden, Delft, Gouda, Dordrecht en het typerende Kinderdijk is de regio voor bezoekers geen onbekende. Nadeel is dat het niet altijd gepaard gaat met overnachtingen, maar blijft bij dagtrips.

De grote steden bieden veel kansen voor de toekomst. Zo heeft Den Haag met het vernieuwde Mauritshuis en nieuwe evenementen de toerist ontdekt en staat Rotterdam met aanbevelingen in Lonely Planet en Rough Guide nu duidelijk op de kaart. In de afgelopen drie jaar steeg het aantal overnachtingen in Rotterdam zelfs het sterkst van de grote steden (+29%). Prijzen voor accommodatie liggen een stuk lager en zeker voor internationale gasten is Amsterdam relatief dichtbij. Om mee te profiteren van de spreiding zijn betrouwbare en frequente OV-verbindingen een vereiste. Al met al is de toeristische sector in Zuid-Holland niet groot, maar zit er toekomst in. De uitdaging zit vooral in het verlengen van het verblijf in de provincie. Het creëren van verblijfsarrangementen helpt.

Focus op de buitenlandse toerist

De belangrijkste herkomstlanden in 2015

	Duitsland	4,29 miljoen toeristen
	België	1,98 miljoen toeristen
	Verenigd Koninkrijk	1,95 miljoen toeristen

De snelste groeiers in 2016

		
India	China	België

Bron: NBTC, betreft zowel verblijfstoeristen met zakelijk als toeristisch motief

Gemeenten met meeste opbrengsten uit toeristenbelasting

Gemeente	Opbrengsten toeristenbelasting (x 1.000 euro)
Amsterdam	37.023
Haarlemmermeer	8.080
's-Gravenhage	6.216
Schouwen-Duiveland	4.925
Veere	4.690
Texel	4.093

Bron: CBS

Zuid-Nederland werkt aan internationaal profiel

Noord-Brabant

Onbenut potentieel ondanks Brabantse gastvrijheid

Ondanks het gastvrije imago scoort Noord-Brabant relatief laag op de Toerisme Index. Het aantal overnachtingen per inwoner ligt dertig procent onder het landelijke niveau en er is naar verhouding minder horeca en leisure aanbod. In tegenstelling tot de meeste andere provincies is het aantal Nederlandse verblijfstoeristen in Brabant nog niet terug op het niveau van 2012. Qua groei was 2015 hoopgevend het aantal overnachtingen door Nederlanders ligt nog onder de ruim 8,2 miljoen uit 2012. De provincie heeft dan ook marktaandeel verloren. In de groep buitenlandse gasten zit wel vaart en zij zijn inmiddels goed voor een kwart van alle overnachtingen. Extra vluchten naar Eindhoven Airport en de opkomst van Eindhoven als zakelijke bestemming dragen daar aan bij.

Meerdaags toerisme het speerpunt

Het stimuleren van het meerdaags verblijf is een speerpunt voor Brabantse ondernemers en overheden. Het recent opgerichte 'Leisure ontwikkelfonds' moet daar aan bijdragen. Als onderdeel van de afspraken lenen de Efteling en Beekse Bergen ruim 50 miljoen euro om hun accommodatieaanbod uit te breiden. Verder gooit het Noord-Brabants museum hoge ogen met de grootste Jeroen Bosch tentoonstelling ooit en mikt de provinciehoofdstad met aansluitende activiteiten tijdens en na afloop op veel extra bezoekers.

Zeeland

Zeeuwse koppositie niet in gevaar

De koppositie op de Toerisme Index dankt Zeeland voor een groot aan de grote hoeveelheid toeristen en het kleine aantal inwoners. Naar alle waarschijnlijkheid breekt Zeeland in 2016 door de grens van 10 miljoen overnachtingen. Een flinke prestatie met nog geen 400.000 inwoners. Zeeland maakt in aantallen overnachtingen een indrukwekkende inhaalslag op buurprovincies Noord-Brabant en Zuid-Holland die ieder de grens van 10 miljoen al zijn gepasseerd. De kans is groot dat buitenlandse gasten in 2016 voor het eerst meer dan de helft van de overnachtingen in Zeeland voor hun rekening nemen. Dit komt voornamelijk door de sterke groei van het aantal Belgen en Duitsers dat de regio bezoekt.

Meer rendement uit bestaande doelgroepen

Regiomarketeers zien nog meer potentie in de buurlanden, bijvoorbeeld als gasten ook buiten de zomer komen. Zo kent Zeeland van alle provincies de sterkste concentratie van het toerisme in het hoogseizoen. Het grote belang van campings in het totale accommodatie-aanbod en de focus op kusttoerisme maakt de regio een minder aantrekkelijk bestemming bij slecht weer. Met zon, zee en strand beschikt de provincie wel over de grootste gratis attractie van ons land. Dat er in Zeeland geen attracties of dierentuinen uit de top-50 te vinden zijn en er zijn slechts een handvol grote sportevenementen plaatsvinden wordt door de kust meer dan goed gemaakt.

Limburg

Limburg moet met de tijd mee

Limburg moet het vooral van Nederlandse gasten hebben. Van de bijna 11 miljoen overnachtingen worden er ruim 8 miljoen door Nederlanders gedaan. De groei van die groep stagneert echter en andere provincies weten wat marktaandeel af te snoepen. Qua horeca heeft de toerist in Limburg nog altijd ruime keuze. De provincie beschikt per duizend inwoners over 25% meer vestigingen dan het landelijk gemiddelde en hoeft alleen Zeeland voor zich te dulden.

Provincie gaat voor nieuwe positionering

De provincie stelt in de periode 2016-2019 twaalf miljoen euro beschikbaar voor stimulering van het toerisme. Geld dat onder andere gaat naar de ontwikkeling van waterrecreatie rondom de Maas en een nieuwe (inter)nationale positionering van de provincie. Zo heeft de provincie de Chinese toerist nadrukkelijk in beeld. Met hotels voor de Chinese markt en de vermarkting van fotogenieke plaatsen als Thorn wil men Chinese gasten meer bieden dan alleen outlet-shoppen in Roermond. Vernieuwing in het imago betekent ook dat het aanbod met de tijd mee zal moeten gaan. In Maastricht, in Thorn, in het Mergelland en aan het Leukermeer komen nieuwe vakantiewoningen. Herstructurering van bestaand aanbod is echter ook noodzakelijk. Zo zullen volgens schattingen van adviesbureau ZKA 1.700 recreatiebungalows en 2.000 kampeerplekken in 2020 niet meer aan de eisen van de markt voldoen.

Meer weten?

Kijk op ing.nl/kennis en volg ons op [Twitter](#)

Of neem contact op met:

Henk van den Brink	Regio-econoom Groningen, Friesland en Drenthe 06 1930 3153
Max Erich	Regio-econoom Overijssel, Gelderland en Utrecht 06 8363 5785
Rico Luman	Regio-econoom Noord- en Zuid-Holland en Flevoland 06 8364 8954
Thijs Geijer	Regio-econoom Zeeland, Noord-Brabant en Limburg 06 1337 9743

Disclaimer

De informatie in dit rapport geeft de persoonlijke mening weer van de analist(en) en geen enkel deel van de beloning van de analist(en) was, is, of zal direct of indirect gerelateerd zijn aan het opnemen van specifieke aanbevelingen of meningen in dit rapport. De analisten die aan deze publicatie hebben bijgedragen voldoen allen aan de vereisten zoals gesteld door hun nationale toezichhouders aan de uitoefening van hun vak. Deze publicatie is opgesteld namens ING Bank N.V., gevestigd te Amsterdam en slechts bedoeld ter informatie van haar cliënten. ING Bank N.V. is onderdeel van ING Groep N.V. Deze publicatie is geen beleggingsaanbeveling noch een aanbieding of uitnodiging tot koop of verkoop van enig financieel instrument. Deze publicatie is louter informatief en mag niet worden beschouwd als advies. ING Bank N.V. betreft haar informatie van betrouwbaar geachte bronnen en heeft alle mogelijk zorg betracht om er voor te zorgen dat ten tijde van de publicatie de informatie waarop zij haar visie in dit rapport heeft gebaseerd niet onjuist of misleidend is. ING Bank N.V. geeft geen garantie dat de door haar gebruikte informatie accuraat of compleet is. De informatie in dit rapport kan gewijzigd worden zonder enige vorm van aankondiging. ING Bank N.V. noch één of meer van haar directeuren of werknemers aanvaardt enige aansprakelijkheid voor enig direct of indirect verlies of schade voortkomend uit het gebruik van (de inhoud van) deze publicatie alsmede voor druk- en zetfouten in deze publicatie. Auteursrecht en rechten ter bescherming van gegevensbestanden zijn van toepassing op deze publicatie. Overneming van gegevens uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron wordt vermeld. In Nederland is ING Bank N.V. geregistreerd bij en staat onder toezicht van De Nederlandsche Bank en de Autoriteit Financiële Markten. De tekst is afgesloten op 18 maart 2016